ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ, ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΓΗΡΑΝΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Πάνος Τσακλόγλου
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και Τράπεζα της Ελλάδος

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η βιωσιμότητα των συνταξιοδοτικών συστημάτων αποτελεί μία από τις κεντρικές προκλήσεις των αναπτυγμένων οικονομιών, ιδίως σε συνθήκες ταχείας δημογραφικής γήρανσης και αυξημένων δημοσιονομικών περιορισμών. Στην Ελλάδα, το ζήτημα αυτό απέκτησε ιδιαίτερη ένταση κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, όταν οι αδυναμίες του συνταξιοδοτικού συστήματος συνέβαλαν καθοριστικά στη διόγκωση των δημοσιονομικών ανισορροπιών. Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι η αποτίμηση της εξέλιξης του ελληνικού συνταξιοδοτικού συστήματος, από την προ κρίσης περίοδο έως σήμερα, καθώς και η αξιολόγηση των μελλοντικών του προοπτικών.

ΙΙ. ΔΙΑΝΕΜΗΤΙΚΑ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Το ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα βασίζεται διαχρονικά στην αρχή της διανεμητικής χρηματοδότησης, όπου οι τρέχουσες εισφορές των εργαζομένων χρηματοδοτούν τις συντάξεις των υφιστάμενων συνταξιούχων. Ένα τέτοιο σύστημα μπορεί να λειτουργεί ικανοποιητικά όταν υφίστανται ευνοϊκές δημογραφικές και οικονομικές συνθήκες, δηλαδή υψηλοί ρυθμοί αύξησης του εργατικού δυναμικού και της παραγωγικότητας, αλλά αρχίζει να έχει σημαντικά προβλήματα όταν οι συνθήκες αυτές ανατραπούν[1].

Η διεθνής βιβλιογραφία έχει επισημάνει ότι η δημογραφική γήρανση –μέσω της μείωσης της γονιμότητας και της αύξησης

[1] P. Diamond/P. R. Orszag, *Saving Social Security*, Journal of Economic Perspectives 2/2005, σελ. 11-32.

του προσδόκιμου ζωής– διαβρώνει τη χρηματοδοτική βάση των διανεμητικών συστημάτων[2]. Υπό αυτές τις συνθήκες, η διατήρηση γενναιόδωρων συνταξιοδοτικών παροχών χωρίς προσαρμογή των κανόνων οδηγεί αναπόφευκτα σε αυξημένα δημοσιονομικά ελλείμματα.

III. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Η δημογραφική γήρανση είναι αποτέλεσμα δύο παράλληλων και ενισχυτικών τάσεων: της διαχρονικής μείωσης της συνολικής γονιμότητας και της συνεχούς αύξησης του προσδόκιμου επιβίωσης. Ο συνολικός δείκτης γονιμότητας στην Ελλάδα υποχώρησε κάτω από το επίπεδο αναπλήρωσης ήδη από τη δεκαετία του 1980 και έκτοτε κινείται σταθερά σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα, χαμηλότερα του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παράλληλα, το προσδόκιμο επιβίωσης κατά τη γέννηση αυξάνεται με ιστορικά πρωτοφανείς ρυθμούς εδώ και αρκετές δεκαετίες, αντανακλώντας τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και των υπηρεσιών υγείας. Ο συνδυασμός των δύο αυτών εξελίξεων οδηγεί σε ταχεία αύξηση του λόγου των ηλικιωμένων προς τον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας.

Οι δημογραφικές αυτές εξελίξεις δεν αποτελούν αποκλειστικά ελληνικό φαινόμενο. Ωστόσο, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες η επίδρασή τους στο συνταξιοδοτικό σύστημα μετριάστηκε μέσω έγκαιρων θεσμικών παρεμβάσεων. Ήδη από τη δεκαετία του 1980, χώρες όπως η Σουηδία, η Ιταλία και η Γερμανία προχώρησαν σε μεταρρυθμίσεις που περιόριζαν τη γενναιοδωρία των συνταξιοδοτικών παροχών, εξάλειφαν τα κίνητρα για πρόωρη συνταξιοδότηση, αύξαναν τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης και εισήγαγαν μηχανισμούς αυτόματης προσαρμογής των παροχών στις δημογραφικές και οικονομικές συνθήκες[3].

Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι οι παρεμβάσεις αυτές συνέβαλαν στη σταθεροποίηση των συνταξιοδοτικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ, χωρίς να απαιτηθεί υπέρμετρη αύξηση των μεταβιβάσεων από τον κρατικό προϋπολογισμό. Αντιθέτως, η καθυστέρηση προσαρμογής στην Ελλάδα είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των ελλειμμάτων και τη συσσώρευση σημαντικών μελλοντικών υποχρεώσεων.

IV. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

Πριν από την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης, το ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα παρουσίαζε μια σειρά από δομικά χαρακτηριστικά που υπονόμευαν τη μακροχρόνια βιωσιμότητά του. Πρωτίστως, οι κανόνες συνταξιοδότησης ήταν ιδιαίτερα γενναιόδωροι, τόσο ως προς τα πραγματικά όρια ηλικίας συνταξιοδότησης όσο και ως προς τα ποσοστά αναπλήρωσης. Η δυνατότητα πρόωρης συνταξιοδότησης σε ευρύ φάσμα επαγγελμάτων και κατηγοριών ασφαλισμένων είχε ως αποτέλεσμα τη χαμηλή μέση ηλικία εξόδου από την αγορά εργασίας, γεγονός που περιόριζε τα έσοδα από εισφορές και αύξανε τον χρόνο καταβολής συντάξεων.

Παράλληλα, το σύστημα χαρακτηριζόταν από έντονη πολυδιάσπαση, με μεγάλο αριθμό ταμείων κύριας και επικουρικής ασφάλισης και διαφοροποιημένους κανόνες ασφάλισης και παροχών. Η ανισότητα αυτή μεταξύ ασφαλισμένων υπονόμευε την κοινωνική νομιμοποίηση του συστήματος

[2] N. Barr, *The economics of the welfare state,* 6th ed., 2020.

[3] OECD, *Preventing ageing unequally,* 2017· OECD, *Pensions at a glance 2023: OECD and G20 indicators,* 2023.

και συνεπαγόταν υψηλό διοικητικό κόστος. Οι κρατικές εγγυήσεις κάλυπταν συστηματικά τα ελλείμματα των ταμείων, αποσυνδέοντας τις παροχές από τη χρηματοδοτική τους βάση.

Η πρώτη συστηματική προσπάθεια αποτίμησης των μακροχρόνιων προοπτικών του συστήματος πραγματοποιήθηκε από την Επιτροπή Σπράου το 1997. Τα πορίσματά της ανέδειξαν με σαφήνεια ότι, υπό τους ισχύοντες κανόνες, οι συνταξιοδοτικές δαπάνες θα ακολουθούσαν εκρηκτική πορεία τις επόμενες δεκαετίες. Παρά τις προειδοποιήσεις αυτές, οι μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις υπήρξαν περιορισμένες.

Η αποτυχία της μεταρρύθμισης Γιαννίτση στις αρχές της δεκαετίας του 2000 συνιστά σημείο καμπής. Η αδυναμία υλοποίησης μιας έγκαιρης και σταδιακής προσαρμογής –η οποία είχε ήδη καθυστερήσει– είχε ως αποτέλεσμα τη μετακύλιση του κόστους στο μέλλον. Κατά την περίοδο 2001-2010, δηλαδή μέχρι το ξέσπασμα της κρίσης, οι μεταβιβάσεις από τον κρατικό προϋπολογισμό προς τα ασφαλιστικά ταμεία αυξήθηκαν δραστικά και μάλιστα πριν αρχίσουν να γίνονται εμφανείς οι πλήρεις συνέπειες της δημογραφικής γήρανσης του πληθυσμού στην αγορά εργασίας. Συνολικά οι μεταβιβάσεις αυτές αντιστοιχούσαν περίπου στα δύο τρίτα της συνολικής αύξησης του δημόσιου χρέους κατά την περίοδο αυτή[4]. Ταυτόχρονα, η αποτυχία της ασφαλιστικής μεταρρύθμισης σήμανε την ουσιαστική εγκατάλειψη του μεταρρυθμιστικού προγράμματος, που οδήγησε σε μείωση της ανταγωνιστικότητας και διόγκωση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

V. ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΚΟΠΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η εκδήλωση της δημοσιονομικής κρίσης κατέστησε αναπόφευκτη τη ριζική αναμόρφωση του ελληνικού συνταξιοδοτικού συστήματος. Οι παρεμβάσεις που υλοποιήθηκαν την περίοδο 2010-2018 συνδύασαν διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις με εκτεταμένες περικοπές παροχών, με στόχο τη δημοσιονομική προσαρμογή αλλά και τη μακροχρόνια βιωσιμότητα του συστήματος.

Κεντρικό στοιχείο των μεταρρυθμίσεων αποτέλεσε η ενοποίηση των ασφαλιστικών ταμείων στον Ενιαίο Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ). Η ενοποίηση αυτή αποσκοπούσε στη μείωση της πολυδιάσπασης, στην εξίσωση των κανόνων ασφάλισης και παροχών και στον περιορισμό του διοικητικού κόστους. Παρά τις δυσκολίες εφαρμογής, η θεσμική αυτή αλλαγή σηματοδότησε τη μετάβαση σε ένα περισσότερο ομογενοποιημένο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.

Παράλληλα, καθιερώθηκε η διάκριση μεταξύ εθνικής και ανταποδοτικής σύνταξης. Η εθνική σύνταξη χρηματοδοτείται από τη γενική φορολογία και διασφαλίζει ένα ελάχιστο επίπεδο προστασίας, ενώ η ανταποδοτική σύνταξη συνδέεται άμεσα με το ύψος και τη διάρκεια των καταβληθεισών εισφορών (ωστόσο, η ύπαρξη κρατικής εγγύησης και για το ανταποδοτικό σκέλος περιορίζει τη σαφήνεια αυτής της διάκρισης).

Σημαντικές αλλαγές επήλθαν επίσης στα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης και στα απαιτούμενα έτη ασφάλισης για την παροχή πλήρους σύνταξης. Η αύξηση του γενικού ορίου παροχής σύνταξης στα 62 έτη και η θέσπιση των 40 ετών ασφάλισης για πλήρη σύνταξη στόχευαν στην ενίσχυση της παραμονής στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, η σύνδεση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης με το

[4] Τράπεζα της Ελλάδος, *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2024,* 2025.

προσδόκιμο επιβίωσης στα 65 έτη εισήγαγε έναν μηχανισμό αυτόματης προσαρμογής, περιορίζοντας τον δημογραφικό κίνδυνο.

Τα ποσοστά αναπλήρωσης μειώθηκαν αισθητά, με μη γραμμικό τρόπο. Η κλιμακωτή δομή τους δημιουργεί ισχυρά κίνητρα για μακρύτερη ασφαλιστική διαδρομή, καθώς η οριακή απόδοση επιπλέον ετών εργασίας αυξάνει σημαντικά το επίπεδο της σύνταξης. Στο επικουρικό σκέλος, η υιοθέτηση συστήματος νοητής κεφαλαιοποίησης συνέβαλε στην εξάλειψη των ελλειμμάτων, ευθυγραμμίζοντας τις παροχές με τις εισφορές.

Παράλληλα με τις μεταρρυθμίσεις, εφαρμόστηκαν εκτεταμένες περικοπές στις καταβαλλόμενες συντάξεις. Αν και οι περικοπές αυτές υπήρξαν σημαντικές, η εμπειρική βιβλιογραφία δείχνει ότι οι συνταξιούχοι δεν αποτέλεσαν τα κύρια θύματα της κρίσης, όπως συχνά αναφέρεται στον δημόσιο διάλογο. Σε ποσοστιαίους όρους, η περικοπή της μέσης σύνταξης ήταν χαμηλότερη από τη μέση μείωση άλλων πηγών εισοδήματος, με αποτέλεσμα να βελτιωθεί η σχετική θέση των συνταξιούχων στην κατανομή εισοδήματος και να μειωθεί σημαντικά το ποσοστό σχετικής φτώχειας τους, παρότι σε απόλυτους όρους το βιοτικό τους επίπεδο γνώρισε σημαντική μείωση[5]. Επιπρόσθετα, και πάλι αντίθετα από τον κυρίαρχο στον δημόσιο διάλογο ισχυρισμό, οι περικοπές στις συντάξεις δεν ήταν «οριζόντιες». Οι μειώσεις ήταν εντονότερες στο ανώτερο άκρο της κατανομής, ενώ οι χαμηλές συντάξεις προστατεύθηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό μέσω κατώτατων ορίων αλλά και εφάπαξ επιδομάτων. Αυτό συνάδει με την πρακτική που ακολουθήθηκε σε πολλές άλλες χώρες σε περιόδους κρίσεων[6].

Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της προσαρμογής υπήρξε η εκτεταμένη εφαρμογή καθεστώτος grandfathering, δηλαδή το μεγαλύτερο μέρος του κόστους προσαρμογής μετατέθηκε στους μελλοντικούς συνταξιούχους, δηλαδή στους τότε εργαζόμενους, μέσω χαμηλότερων μελλοντικών παροχών. Η επιλογή αυτή περιόρισε τις άμεσες κοινωνικές αντιδράσεις, αλλά ενίσχυσε τη διαγενεακή ανισότητα.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι, παρά τις μειώσεις, οι συνολικές συνταξιοδοτικές δαπάνες μειώθηκαν μόνο οριακά σε απόλυτους όρους –κυρίως ως αποτέλεσμα της κατακόρυφης αύξησης του αριθμού των συνταξιούχων. Η βαθιά ύφεση και η κατάρρευση του ΑΕΠ οδήγησαν σε αύξηση των δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ, οι οποίες σε ορισμένα έτη προσέγγισαν το 18%. Η κρατική επιχορήγηση προς το ασφαλιστικό σύστημα ξεπέρασε το 10% του ΑΕΠ, υπογραμμίζοντας το βάθος της δημοσιονομικής πρόκλησης.

VI. ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

Μετά την ολοκλήρωση των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής, η πολιτική για το συνταξιοδοτικό σύστημα μετατοπίστηκε από την άμεση δημοσιονομική εξυγίανση προς τη μακροχρόνια θεσμική σταθερότητα και την ενίσχυση της ανταποδοτικότητας. Κεντρική μεταρρύθμιση της περιόδου αποτέλεσε η ίδρυση του Ταμείου Επικουρικής Κεφαλαιοποιητικής Ασφάλισης (ΤΕΚΑ), το οποίο εισή-

[5] E. Andriopoulou/A. Karakitsios/P. Tsakloglou, "Inequality and poverty in Greece: Changes in times of crisis", σε: D. Katsikas/D. Sotiropoulos/M. Zafiropoulou (Eds), *Socioeconomic fragmentation and exclusion in Greece under the crisis,* 2018, σελ. 23-54· E. Andriopoulou/E. Kanavitsa/P. Tsakloglou, *Decomposing poverty in hard times: Greece 2007-2016,* Revue d'économie du développement 27/2019, σελ. 125-168.

[6] OECD, *Preventing ageing unequally,* ό.π.

γαγε κεφαλαιοποιητικά στοιχεία στο επικουρικό σκέλος της κοινωνικής ασφάλισης. Πιο συγκεκριμένα, για όσους ασφαλίζονται για πρώτη φορά μετά το 2021 δημιουργούνται ατομικοί λογαριασμοί, το περιεχόμενο των οποίων επενδύεται και η μελλοντική επικουρική σύνταξη θα είναι συνάρτηση των εισφορών που καταβλήθηκαν και επενδύθηκαν και των αποδόσεων των επενδύσεων αυτών.

Η βασική αιτιολόγηση της μεταρρύθμισης του ΤΕΚΑ συνδέεται με τον περιορισμό της έκθεσης του ασφαλιστικού συστήματος στον δημογραφικό κίνδυνο. Σε αντίθεση με τα διανεμητικά συστήματα, στα κεφαλαιοποιητικά σχήματα οι μελλοντικές παροχές δεν εξαρτώνται από τις δημογραφικές εξελίξεις και, πιο συγκεκριμένα, από τον λόγο εργαζομένων προς συνταξιούχους. Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι μικτά συστήματα, τα οποία συνδυάζουν διανεμητικούς και κεφαλαιοποιητικούς πυλώνες, εμφανίζουν μεγαλύτερη ανθεκτικότητα σε δημογραφικές μεταβολές[7].

Επιπλέον, η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι σε μακροχρόνιο ορίζοντα τα κεφαλαιοποιητικά συνταξιοδοτικά συστήματα έχουν σημαντικά υψηλότερες αποδόσεις από τα διανεμητικά συστήματα –ειδικά από τα διανεμητικά συστήματα γερασμένων κοινωνιών[8]. Επομένως, εκτιμάται ότι οι μελλοντικές επικουρικές συντάξεις θα είναι σημαντικά υψηλότερες αυτών του υφισταμένου συστήματος νοητής κεφαλαιοποίησης. Παράλληλα, το νέο σύστημα αναμένεται να ενισχύσει την οικονομική μεγέθυνση μέσω της συσσώρευσης εγχώριων αποταμιεύσεων και της χρηματοδότησης επενδύσεων[9]. Η βιβλιογραφία επισημαίνει, ωστόσο, ότι τα οφέλη αυτά δεν είναι αυτόματα και εξαρτώνται κρίσιμα από τη θεσμική διακυβέρνηση, τη διαχείριση κινδύνων και το επίπεδο χρηματοοικονομικού εγγραμματισμού των ασφαλισμένων.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η ενίσχυση του ρόλου των επαγγελματικών ταμείων, τα οποία λειτουργούν εκτός του συστήματος υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης, μέσω του εκσυγχρονισμού του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας τους. Τα ταμεία αυτά μπορούν να συμπληρώσουν τις παροχές του δημόσιου συστήματος, χωρίς να επιβαρύνουν τα δημόσια οικονομικά. Παράλληλα, επανήλθε το σύστημα ασφαλιστικών κλάσεων για τους ελεύθερους επαγγελματίες, αν και η απουσία υποχρεωτικής μετάβασης σε υψηλότερες ασφαλιστικές κλάσεις καθώς αυξάνονται τα έτη απασχόλησης, μπορεί να οδηγήσει πολλούς αυτοαπασχολούμενους σε χαμηλές συντάξεις στο μέλλον (σχεδόν οι εννέα στους δέκα ελεύθερους επαγγελματίες επιλέγουν τη χαμηλότερη ασφαλιστική κλάση). Τέλος, έγινε άρση των υφισταμένων αντικινήτρων για απασχόληση συνταξιούχων, με αποτέλεσμα τη θεαματική αύξηση του αριθμού των εργαζόμενων συνταξιούχων, αν και το σχετικό ποσοστό της Ελλάδας υπολείπεται σημαντικά του κοινοτικού μέσου όρου.

VII. ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΕΣ ΠΡΟΒΟΛΕΣ

Η αξιολόγηση της μακροχρόνιας βιωσιμότητας του ελληνικού συνταξιοδοτικού συστήματος βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις προβολές του Ageing Working Group της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Οι προβολές αυτές λαμβάνουν υπόψη τις δυσμενείς δημογραφικές εξελίξεις, όπως τη συνεχιζόμενη

[7] World Bank, *World Bank support to aging countries: An approach paper,* 2019.

[8] World Bank, *Averting the old age crisis: Policies to protect the old and promote growth,* 1994, και *World Bank support to aging countries,* ό.π.· OECD, *Pensions at a glance 2023,* ό.π.

[9] Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, *Συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση και ανάπτυξη,* 2019.

χαμηλή γονιμότητα, τη σχετικά περιορισμένη καθαρή μετανάστευση και τη γήρανση του πληθυσμού και χρησιμοποιούν τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τους μακροχρόνιους ρυθμούς ανάπτυξης, το ποσοστό απασχόλησης, το ποσοστό ανεργίας, κ.λπ.[10].

Σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες εκτιμήσεις, οι συνταξιοδοτικές δαπάνες στην Ελλάδα αναμένεται να ακολουθήσουν σταδιακά φθίνουσα πορεία ως ποσοστό του ΑΕΠ, από επίπεδα άνω του 16% στις αρχές της δεκαετίας του 2020 σε περίπου 12% έως το 2070. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στις μεταρρυθμίσεις που υιοθετήθηκαν κατά την περίοδο της κρίσης, και ιδίως στη μείωση των ποσοστών αναπλήρωσης και στην αύξηση των πραγματικών ορίων εξόδου από την αγορά εργασίας.

Παράλληλα, οι μεταφορές από τον κρατικό προϋπολογισμό προς το συνταξιοδοτικό σύστημα εκτιμάται ότι θα περιοριστούν σταδιακά σε επίπεδα της τάξης του 4% του ΑΕΠ. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται όχι μόνο με τις θεσμικές αλλαγές, αλλά και με τη σημαντική μείωση της ανεργίας και την αύξηση της απασχόλησης τα τελευταία έτη, οι οποίες ενισχύουν τα έσοδα από εισφορές.

Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι λόγω του μεγάλου χρονικού διαστήματος των προβολών (πεντηκονταετία), οι προβολές αυτές υπόκεινται σε σημαντικές αβεβαιότητες[11]. Προφανώς, χαμηλότεροι του αναμενομένου ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης, δυσμενέστερες δημογραφικές εξελίξεις ή αποκλίσεις από τους ισχύοντες κανόνες θα μπορούσαν να ανατρέψουν τη θετική εικόνα. Υπό αυτή την έννοια, η βιωσιμότητα του συστήματος δεν αποτελεί αυτόματο αποτέλεσμα, αλλά εξαρτάται κρίσιμα από τη διατήρηση της θεσμικής πειθαρχίας.

VIII. ΕΠΑΡΚΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Ένα από τα συχνότερα επιχειρήματα στον δημόσιο διάλογο αφορά τον κίνδυνο «εξαθλίωσης» των μελλοντικών συνταξιούχων. Τα διαθέσιμα συγκριτικά στοιχεία, ωστόσο, δείχνουν ότι τα ποσοστά αναπλήρωσης στην Ελλάδα παραμένουν από τα υψηλότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ακόμη και μετά τις μεταρρυθμίσεις της τελευταίας δεκαπενταετίας[12].

Είναι γεγονός ότι τα ποσοστά αυτά αναμένεται να μειωθούν σταδιακά για τις νεότερες γενιές ασφαλισμένων. Ωστόσο, όταν συνυπολογισθούν οι μελλοντικές παροχές του ΤΕΚΑ, τα συνολικά ποσοστά αναπλήρωσης εκτιμάται ότι θα παραμείνουν κοντά στα σημερινά επίπεδα. Παράλληλα, οι δείκτες κινδύνου φτώχειας για τα άτομα άνω των 65 ετών στην Ελλάδα παραμένουν χαμηλότεροι από τον μέσο όρο του συνολικού πληθυσμού, γεγονός που διαφοροποιεί την ελληνική περίπτωση από άλλες χώρες[13].

IX. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα έχει υποστεί μια βαθιά και πολυδιάστατη μεταρρύθμιση την τελευταία εικοσαετία. Από ένα κατακερματισμένο και δημοσιονομικά μη βιώσιμο σύστημα, εξελί-

[10] European Commission, *2024 Ageing report: Economic and budgetary projections for the EU Member States (2022-2070),* European Economy Institutional Paper 279, 2024.
[11] Ibidem· International Monetary Fund, *Fiscal monitor: Putting a lid on public debt,* October 2024.
[12] European Commission, *2024 Ageing report,* ό.π.
[13] OECD, *Preventing ageing,* ό.π., και *Pensions at a glance 2023,* ό.π.

χθηκε σε ένα περισσότερο ενοποιημένο πλαίσιο, με αυστηρότερους κανόνες και σαφώς περισσότερο περιορισμένες μελλοντικές υποχρεώσεις.

Υπό την προϋπόθεση τήρησης των υφιστάμενων κανόνων, το σύστημα εμφανίζεται δημοσιονομικά βιώσιμο σε βάθος δεκαετιών, ακόμη και υπό δυσμενείς δημογραφικές προοπτικές. Το βασικό πολιτικό δίδαγμα συνοψίζεται στην ανάγκη θεσμικής συνέπειας: η απόκλιση από τους κανόνες ενέχει τον κίνδυνο επανάληψης των προβλημάτων του παρελθόντος. ❑